

Голові спеціалізованої вченої ради Д 26.113.06
у Київському університеті імені Бориса Грінченка
доктору педагогічних наук, професору,
член-кореспонденту НАПН України
Сисоевій Світлані Олександрівні,
04053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора

Бобрицької Валентини Іванівни

про дисертацію **Батечко Ніни Григорівни**

«Теоретико-методологічні засади підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури», подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми дисертації

Розвиток системи вищої освіти України в сучасних умовах національного державотворення відбувається з урахуванням актуальних суспільних викликів, нового етапу у перебігу процесів демократизації управління системою освіти, впровадження більш високих стандартів якості освіти. Ці процеси супроводжуються пошуком ефективних механізмів підвищення функціонування системи вищої освіти як одного із важливих чинників соціально-економічного і культурного розвитку суспільства, зміцнення авторитету й конкурентоспроможності України на міжнародній арені. Важливим індикатором визначення відповідності рівня надання освітніх послуг потребам суспільства на сучасному етапі його розвитку є підвищення рівня підготовки викладачів вищої школи.

Зазначимо, що проблемі професійної підготовки науково-педагогічних працівників для системи вищої освіти завжди надавалася пильна увага, а у період ускладнення соціально-економічної ситуації в Україні її загострення обумовлено низкою причин, зокрема, таких як скорочення державного фінансування освітньої та наукової діяльності, комерціалізація освітньої галузі, слабкий взаємозв'язок у системі «вища освіта-ринок праці» тощо. В останні десятиріччя привернення уваги до професійного рівня викладачів вищої школи пояснюється зростанням масштабів «масовізації» вищої освіти, а відтак, занепокоєнням держави, громадянського суспільства зниженням показників конкурентного середовища у вищій освіті, якістю надання освітніх послуг. Відтак, характер сучасної професійної підготовки викладачів вищої школи є відзеркаленням викликів, які пов'язані з важливістю реалізації

завдань нинішнього етапу її розвитку – встановлення нових правових, організаційних, фінансових засад функціонування, посилення співпраці державних органів і роботодавців з вищими навчальними закладами (ВНЗ) на принципах автономії ВНЗ, поєднання вищої освіти з наукою та виробництвом, реалізація дієвих механізмів забезпечення якості вищої освіти з метою підготовки конкурентоспроможних фахівців для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни. З огляду на це, дослідження Батечко Ніною Григорівною теоретико-методологічних засад підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури, є своєчасним і актуальним.

Актуальність дослідження Н.Г. Батечко підтверджується також тим, що воно виконувалося відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри педагогіки «Інноваційні педагогічні технології у підготовці викладачів вищої школи в умовах магістратури» (РК №0114U003865) та кафедри вищої та прикладної математики «Теоретико-методологічні засади підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури» (РК №0114U003817) Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Разом із тим, вважаємо, що:

– у визначенні нормативно-правового забезпечення (с. 1 автореф., с. 4 дисер.) доцільно було б розмежувати закони України і підзаконні акти, інші нормативно-правові та інструктивні документи, які є чинними на тепер і як зазначено у тексті на основі яких здійснюється підготовка фахівців в умовах магістратури, і ті, які втратили чинність. Зокрема, наказ МОН України «Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу» (2005) втратив свою чинність згідно наказу МОН України № 1050 від 17.09.2014 р., а Наказ МОН України «Про затвердження Плану дій щодо забезпечення якості вищої освіти України та її інтеграції в Європейське і світове освітнє співтовариство на період до 2010 року» (2007) вже є таким, що зреалізований за термінами виконання. Крім того, двічі в одному абзаці згадано деякі документи: 1) Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013) і Указ Президента України «Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013) – мова йде про один й той самий документ; 2) Концепція розвитку неперервної педагогічної освіти (2013) і галузева Концепція розвитку неперервної педагогічної освіти (2013) – це також один й той самий документ.

Наукова новизна одержаних результатів

Беззаперечним науковим здобутком Н.Г. Батечко є те, що їй вдалося уперше у вітчизняній педагогічній науці на основі міждисциплінарного

підходу обґрунтувати теоретико-методологічні засади підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури, які ґрунтуються на ідеях взаємозв'язку поетапного професійного розвитку магістрантів та рівнів їх здатності до самоорганізації; сформулювати структуру професійно-педагогічної компетентності викладача вищої школи на акмесинергетичних засадах (соціально-особистісний, загальнонауковий, процесуально-діяльнісний, інформаційний та акмеологічний компоненти); розробити концепцію підготовки викладачів вищої школи та технологію її реалізації (етапи технології: формування мети; визначення засобу досягнення мети; формування технологічного ланцюжка: професійне самопізнання, професійне самовиховання, професійний саморозвиток, професійне самовдосконалення та їх взаємозв'язок із розвитком рівня самоорганізації магістранта; аналіз результативності); побудувати акмесинергетичну модель підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури (складові: цільова, теоретико-методологічна, акмесинергетична, технологічно-процесуальна, критеріально-результативна) та технологію формування змісту підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури за рівнями його засвоєння (репродуктивний, достатній, досконалий, творчий); обґрунтувати зміст нормативного та варіативного компонентів підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури ВНЗ непедагогічного профілю; визначити критерії сформованості професійно-педагогічної компетентності викладачів вищої школи (мотиваційний, особистісно-професійний, змістово-результативний, процесуально-діяльнісний, інформаційний, неперервного самовдосконалення).

Дослідницею вдосконалено форми та методи підготовки магістрантів, види і зміст самостійної та науково-дослідної роботи магістрантів – майбутніх викладачів вищої школи. У рецензованій роботі подальшого розвитку набули наукові положення щодо реалізації в процесі підготовки викладачів вищої школи синергетичного та акмеологічного підходів, принципів відбору змісту підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, підтверджуються результатами дослідження, здійсненого дисертанткою, і не викликають сумніву.

Дисертантка на високому науковому рівні обґрунтувала вибір теми, визначила мету й завдання дослідження. Методологічну основу дослідження Н.Г. Батечко визначено на філософському, загальнонауковому, конкретно

науковому та технологічному рівнях. Найбільш продуктивними, на нашу думку, виявилися обрані авторкою загальнотеоретичні та методологічні положення філософії про розвиток особистості, єдності теорії і практики; положення філософії про витоки синергетики та теорії самоорганізації, основні засади акмеології та аксіології, систему цінностей та ціннісних орієнтацій людини; парадигма розвитку професійної освіти в умовах світових тенденцій глобалізації, інтеграції, інформатизації, сучасної концепції демократизації та гуманізації освіти, особистісно орієнтованої освіти; синергетичного та акмеологічного підходів до формування змісту освіти, системного підходу та основних елементів системного аналізу; теоретичні положення про зміст сучасної підготовки викладачів вищої школи; технології реалізації організаційно-методичних засад підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури.

Обґрунтованими є також й обрані дисертанткою методи дослідження, а саме теоретичні – аналіз (ретроспективний, порівняльний); моделювання; класифікації та систематизації теоретичних даних; прогнозування, логічного узагальнення; емпіричні – вивчення досвіду підготовки викладачів вищої школи у ВНЗ педагогічного і непедагогічного профілю; експертні оцінки, спостереження, психолого-педагогічної бесіди, анкетування; педагогічний експеримент; кількісний і якісний аналіз емпіричних даних здійснювався з використанням методів математичної статистики (групування, таблиці, рисунки, діаграми).

Практичне значення одержаних результатів

На особливу увагу, на нашу думку, заслуговує практичне значення дисертаційного дослідження Н.Г. Батечко, яке полягає у розробленні та впровадженні освітньо-кваліфікаційної характеристики та освітньо-професійної програми підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» за спеціальністю «Педагогіка вищої школи» у межах педагогічного експерименту (Наказ МОН №586 від 09.07.2007 р. «Про підготовку фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня магістр за експериментальними програмами за спеціальністю «Педагогіка вищої школи» у Національному аграрному університеті); навчальні плани підготовки фахівців ОКР «магістр» за спеціальністю «Педагогіка вищої школи» за виробничим і дослідницьким спрямуваннями; методичного забезпечення процесу підготовки магістрів за спеціальністю «Педагогіка вищої школи» (індивідуальний навчальний план підготовки магістрів, щоденник практики студента – магістранта) для магістрантів вищих навчальних закладів непедагогічного профілю; методичних рекомендацій щодо впровадження аксіологічних, акмеологічних

та синергетичних засад в освітній процес магістрантів – майбутніх викладачів вищої школи.

Оцінка змісту та завершеності дисертації

Структура дисертаційного дослідження Н.Г. Батечко є виваженою й логічною. Відмітимо те, що дисертація має вступ, шість розділів, висновки до розділів, ґрунтовні загальні висновки та список використаних джерел (792 найменувань, з них 24 – іноземними мовами), що відповідає вимогам до дисертаційних досліджень на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук. Зміст кожного розділу підпорядковано меті та завданням дослідження, а підсумками є наукові висновки. У процесі аналізу основної частини дисертації виявлено, взаємопов'язані та висвітлюють послідовність розв'язання визначених завдань та досягнення мети роботи. Обґрунтуємо свої умовиводи.

У *вступі* чітко обґрунтовано актуальність дослідження обраної проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету, гіпотезу, завдання та методи дослідження, його методологічну і теоретичну основи, представлено концепцію дослідження, розкрито його наукову новизну та теоретичне й практичне значення, особистий внесок здобувача, наведено дані про апробацію та впровадження результатів дослідження, публікації, структуру й обсяг дисертації.

У *першому розділі* «Науковий тезаурус дослідження підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури» дослідницею було схарактеризовано освітні парадигми і концепції вищої освіти; проаналізовано наукові підходи до реформування вищої освіти; розкрито сутність і зміст підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури, здійснено аналіз базових понять дослідження та класифіковано їх за чотирма групами.

Слід звернути увагу на те, що поняття «підготовка викладачів вищої школи в умовах магістратури» у роботі розглядається як цілісна, поліфункціональна, динамічна, відкрита нелінійна педагогічна система з притаманною їй ієрархічною побудовою, системотвірними зв'язками, спрямована на створення нової інтегративної якості (сукупності якостей) – професійно-педагогічної компетентності викладача вищого навчального закладу. Професійно-педагогічна компетентність викладача вищої школи подається як інтегрована професійно-особистісна характеристика викладача, що відображає результат його педагогічної підготовки, рівень сформованості професійно-значущих для педагогічної діяльності якостей його особистості, визначений сукупністю ціннісних і мотиваційних установок, необхідним обсягом знань та умінь, рівнем педагогічної майстерності та досвідом діяльності у вищій школі.

У *другому розділі* «Теорія і практика підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури вищого навчального закладу» визначено особливості підготовки викладачів вищої школи у педагогічній теорії; охарактеризовано інститут магістратури в Україні; проаналізовано сучасний стан підготовки викладачів вищої школи в Україні.

Відзначаємо те, що здійснений дисертанткою теоретичний аналіз проблеми дослідження засвідчив, що підготовка викладачів вищої школи розглядалася вченими за такими напрямками, як: особливості організації освітнього процесу у вищих навчальних закладах; підготовка майбутніх педагогів в умовах магістратури; професійний розвиток та саморозвиток майбутніх магістрів; упровадження інноваційних технологій підготовки магістрів; значущість дисциплін психолого-педагогічного циклу у процесі підготовки майбутніх фахівців в умовах вищого навчального закладу; формування педагогічної культури майбутнього викладача вищого навчального закладу. Водночас, встановлено, що проблема підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури ще не була предметом цілісного та системного дослідження у працях вітчизняних учених. Практично малодослідженим залишається процес неперервного саморозвитку і самовдосконалення майбутніх викладачів вищої школи в умовах магістратури.

У *третьому розділі* «Підготовка викладачів вищої школи за кордоном» розкрито особливості професійної підготовки викладачів вищої школи в країнах Європейського Союзу (ЄС); формування та реалізації змісту професійних програм підготовки викладачів вищої школи у США; підготовки викладачів вищої школи в Російській Федерації (РФ).

Дослідницею з'ясовано, що наразі співіснують різноманітні точки зору на характер навчання викладачів і способи підвищення їх кваліфікації, втім, очевидні спільні підходи європейської науково-педагогічної спільноти до цієї проблеми, зокрема, поряд із наявністю професійної кваліфікації та наукового ступеня, набуває розвитку додаткова кваліфікація викладачів вищої школи у сфері психолого-педагогічної компетентності. Встановлено, що для США характерною є практична спрямованість системи підготовки та підвищення кваліфікації викладачів вищих навчальних закладів; різноманітність форм навчання (денна, вечірня, заочна, тижневі та двотижневі курси перед початком семестру, літні школи тощо), основною ідеєю яких є апробація вивченого у практичному навчанні. До загальних тенденцій підготовки викладачів вищої школи в Російській Федерації включено такі як варіативність в організації, змісті та процесі підготовки викладачів, яка відповідає потребам ринку праці, освітнім реформам та можливостям самих викладачів; посилення ролі діяльнісного підходу до організації процесу

підготовки викладачів вищих навчальних закладів; створення структур із підготовки викладачів вищої школи не тільки у провідних вищих навчальних закладах, але й регіональних.

У *четвертому розділі* «Концептуальні засади підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури» обґрунтовано структуру професійно-педагогічної компетентності викладача вищої школи, визначено критерії її сформованості; розроблено концепцію підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури, технологію її реалізації; побудовано акмесинергетичну модель підготовки викладача вищої школи в умовах магістратури.

Як набуток автора слід відзначити те, що нею було обґрунтовано структуру професійно-педагогічної компетентності викладача вищої школи, яка містить соціально-особистісний, загальнонауковий, процесуально-діяльнісний, інформаційний та акмеологічний компоненти, визначено й обґрунтовано критерії сформованості професійно-педагогічної компетентності викладачів вищої школи (мотиваційний, особистісно-професійний, змістово-результативний, процесуально-діяльнісний, інформаційний, неперервного самовдосконалення), які конкретизовано системою показників.

Уваги заслуговує розроблена автором акмесинергетична модель підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури, що охоплює цільову, теоретико-методологічну, акмесинергетичну, змістово-процесуальну та критеріально-результативну складові.

У *п'ятому розділі* «Організаційно-методичні засади підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури» Н.Г. Батечко було розкрито процес формування змісту підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури; обґрунтовано організаційні форми і методи підготовки; розкрито особливості організації самостійної та науково-дослідної роботи магістрантів; здійснено порівняльний аналіз підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури вищих навчальних закладів педагогічного та непедагогічного профілів.

Відзначимо те, що у дослідженні доведено, що зміст підготовки майбутніх викладачів вищої школи є динамічним утворенням, яке змінюється відповідно до сучасних освітніх тенденцій та соціального замовлення. Розроблено зміст підготовки магістрів – майбутніх викладачів вищої школи зі спеціальності «Педагогіка вищої школи» у вищому навчальному закладі непедагогічного профілю.

Заслуговують на схвалення визначені дослідницею основні організаційні форми, які забезпечують підготовку викладачів вищої школи в умовах магістратури: лекційні (інформаційні, оглядові, конференції, консультації, проблемні, візуалізації); семінарські (дискусії, ділові ігри,

мозковий штурм, аналіз професійних ситуацій); практичні заняття (із застосуванням предметно-образних засобів); мультимедійні презентації; документальні, навчальні, наукові та науково-популярні фільми; електронні версії паперових навчально-методичних засобів; електронні бібліотеки; інформаційні ресурси Інтернет.

У шостому розділі «Організація та результати експериментального дослідження» подано етапи та методикку проведення експериментальної роботи; проаналізовано результати педагогічного експерименту.

Представлений у розділі порівняльний аналіз професійно-педагогічної компетентності магістрантів експериментальних та контрольних груп вищих педагогічних та вищих непедагогічних навчальних закладів засвідчив досягнуту результативність експериментального дослідження.

Висновки сформульовано відповідно до завдань дослідження і у стислому вигляді відображають основні результати наукового пошуку автора дисертації.

Разом із тим, вважаємо, що:

– у Розділі 1 «Науковий тезаурус дослідження підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури», *поняття «магістрант»* (с. 13 автореф., с. 74 дисерт.), слід було б визначити відповідно до термінології нового Закону України «Про вищу освіту» (2014), у якому стосовно ВНЗ вже не вживається поняття «III – IV рівні акредитації»;

– доцільно було б *умови підготовки викладачів* вищої школи під час навчання в магістратурі, які представлено в рис. «Акмесинергетична модель підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури» (с. 20 автореф., с. 263 дисерт.) сформулювати так, щоб зрозумілою була б та необхідна обставина, яка має бути передбачена у змісті підготовки, формах підготовки, методах підготовки, самостійній роботі на НДР, педагогічній практиці. Існує також розбіжність у назві однієї з складових означеної моделі: науковій новизні – технологічно-процесуальна (с. 9 автореф., с.14 дисерт.), а у тексті автореферату (с. 19, рис. 2, с. 20) та дисертації (с. 263) – змістово-процесуальна;

– оскільки у тесті дисертації та додатках надано *дані дослідження*, яке було здійснено у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (п. 5.4 Розділу 5, Додаток Ч) та Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини (п. 5.4 Розділу 5), варто було згадати про ці ВНЗ в описі Експериментальної бази дослідження (с. 8 автореф., с. 13-14 дисерт.);

– більшої обґрунтованості *принципам організації науково-дослідної роботи* майбутніх викладачів вищої школи на акмесинергетичних засадах (неврівноваженості, нелінійності, відкритості, детермінованого хаосу) надало

б висвітлення у тесті дисертації змістового й організаційно-методичного підґрунтя їх реалізацій у сучасному ВНЗ;

– зміст Додатків значно збагатився б, якщо б до них було включено, по-перше, *навчальні плани* підготовки фахівців освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю «Педагогіка вищої школи» у тих ВНЗ педагогічного і непедагогічного профілю, на базі яких було здійснено експериментальне дослідження; по-друге, *навчальні програми*, на основі яких було здійснено освітній процес у експериментальних ВНЗ; по-третє, *методичні рекомендації (Додаток Б)* слід було б оформити не як статтю, а структурувати у вигляді авторських пропозицій та настанов, які можна використати в освітньому процесі сучасного ВНЗ;

– прогностичні напрями удосконалення підготовки майбутніх викладачів в умовах магістратури, доцільно було б підсилити рекомендаціями на національному (на рівні Центрального органу виконавчої влади у сфері освіти) та інституційному (на рівні ВНЗ) рівнях.

Однак, висловлені побажання не знижують загального позитивного враження від рецензованого дисертаційного дослідження.

Вірогідність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій

Вірогідність одержаних автором наукових результатів не викликає сумніву, оскільки вони цілком адекватні суті та конкретним завданням дослідження, досягнуті завдяки системному використанню комплексу взаємопов'язаних дослідницьких методів і ґрунтовній джерельній базі. Одержані дисертанткою результати достатньо переконливо представлено у висновках до розділів та загальних висновках, які відповідають найважливішим положенням рецензованого дослідження та визначеній меті.

Матеріали дисертації пройшли необхідну апробацію, обговорювалися на науково-практичних конференціях різного рівня: міжнародного, всеукраїнського, регіонального.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях

Зміст автореферату повністю відповідає основним положенням дисертації, а 65 публікацій, з них 48 – одноосібні, у тому числі: 2 монографії (1 з них – одноосібна); 27 статей у наукових фахових виданнях України, з них 8 входять до науко-метричних баз (з них 25 – одноосібні); 6 статей – зарубіжних наукових періодичних виданнях (усі одноосібні), 3 статті – збірниках наукових праць (з них 2 одноосібні), 18 тез – збірниках матеріалів міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій (з них – 15

одноосібні), 9 навчально-методичних видань (усі в співавторстві) з достатньою повнотою відображають основні положення й висновки дисертації та цілком відповідають встановленим вимогам до докторських дисертацій.

Обсяг і зміст дисертації показують, що робота є самостійним дослідженням, виконаним на високому науковому рівні, і свідчать про наукову й професійну зрілість автора.

***Висновок про відповідність дисертації вимогам
«Порядку присудження наукових ступенів»***

Дисертаційна робота Батечко Ніною Григорівною є завершеною, оригінальною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагомe теоретичне й прикладне значення для теорії та методики професійної освіти. На підставі виконаних досліджень і розробок авторкою здійснено розв'язання важливої теоретичної і прикладної проблеми, а саме на основі цілісного наукового аналізу професійної підготовки та професійно-педагогічної діяльності викладачів вищої школи обґрунтовано теоретико-методологічні засади підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури вищого навчального закладу.

Дисертація Н.Г. Батечко «Теоретико-методологічні засади підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури», заслуговує позитивної оцінки, відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів» (пп. 9, 10, 12), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами відповідно Постанові КМ України № 656 від 19.08.2015 року), паспорту спеціальності, а її автор – Батечко Ніна Григорівна – заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент –

доктор педагогічних наук, професор,
в.о. завідувача кафедри
освітньої політики
Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова

В.І. Бобрицька

Бобрицька В.І.